

Karantän i havsband sjöfolks skräck

John Forsells farfar byggde' Kängö "Quarantainsanstalt"

KÄNSÖ (SvD:s utsände medarbetare 1955-09-18)

Långt ute i havsbandet ligger Kängö, klippan som för omkring 150 år sedan blev karantänanstalt och sedan under närmare 70 år var en både känd och fruktad hamn för allt vad sjöfolk hette. Pest, kolera och gula febern var mänsklighetens gissel i forna dagar och det gällde att mota sådana farsoter redan vid landets gränser. Och så kom det sig att myndigheterna redan 1770 beslöt att förlägga en karantän till det avlägsna Kängö, eller Wargö håla, som ön kallades på den tiden.

I dag är väl ön närmast att betrakta som ett kulturminnesmärke av högst betagande slag. En besökare tycker sig ha hamnat i en övergiven stad, när han landstiger på denna fjärran ö, vars bebyggelse och växtlighet är som exotiska främlingar i detta kala skärgårdsrike. Den nuvarande anstalten stod färdig 1818, men dess tillkomst hade vållat myndigheterna svåra bekymmer. Förgäves hade landshövdingen i Göteborg vänt sig till stadens läkarkår för att ordna karantänen, men ingen lyssnade till det lockande anbudet, sysslan var nämligen bra betald, och förklaringen var väl att söka i skrällen för de hemlighetsfulla sjukdomarna. Man vände sig då till Collegium Medicum, som beordrade en läkare med en fältskär som biträde samt en karantänsmästare till ön. En Quarantäns Commission bildades, vars drivande kraft var amiralitetsmedicus Pehr Dubb, som för sina insatser av K. Maj:t tilldelades 500 riksdaler banco, en gratifikation som skulle förvandlas till en gåva, lämpligen en (snus-)dosa av motsvarande värde! Kronan ställde vidare 120 man ur Bohus regemente till förfogande, och så satte man i gång på allvar. Man gjorde utfyllningar i det grunda vattnet, och så kom varje hus att utgöra en liten ö, som förbands med de övriga genom välvda vindbryggor.

Byggkris förr i världen

Byggnaderna uppfördes i svensk herrgårdsstil, men f. ö. hade man tagit karantänen i Marseille som förebild. På öns högsta punkt byggdes ett torn, som än i dag är ett känt sjömärke i dessa farvatten. Arbetsledare och militärbefälhavare på Kängö var majoren Jacob Forsell, farfar till operachefen John F., och även om han år 1813 måste rapportera att "av brist på pengar inte heller i år något byggnadsarbete", så stod dock den nya anstalten färdig fem år senare med pesthus, observationsbyggnad och konvalescentlokal, mönstringshus, bostäder och magasin.

Dubb och Forsell var tydligen föregångsmän, inte bara i den bemärkelsen att de byggde vackert och gediget, de lät även inreda sådana bekvämligheter som lufttrummor och wc i lokalerna. Att rädslan för smitta var stor framgår inte minst av bestämmelserna för tillträde till kommunikationsrummet, det enda som hade som hade förbindelse med pesthuset. Så här lyder instruktionen enl Dubb. "Då t ex karantänmästaren var e. m. ditgår, för att avlämna provianten för påföljande dag, öppnar han fönstret för att utvädra vad av syrångor ännu kan vara kvar uti rummet, sedan bäras proviantpersedlar in och avlämnas. Då sådant är verkställt inhämtar han uti en blecklåda de rapporter och rekvisitioner, som läkaren där avlämnat, väl genomblöta med vinättika, upphängda över snören till avdrying, samt avlämnar efter sig de brev och förhållningsorders, som är ämnade Pesthusläkaren eller andra uti lasarettet. Därefter, innan han utgår och väl låser dörren, framsätter han de rökverksmaterialier, vilka Pesthusläkaren skall blanda tillsammans, när denna är sinnad att gå därifrån. Sedan karantänmästaren detta verkställt, låter han nedsläppa vindbryggan mellan lasarettet och observationssjukhuset samt med klockringning giver dem uti pesthuset tecken att avhämta varorna. När Pesthusläkaren låtet avhämta vad som uti detta rum var inlagt, igenstängt fönstren ..., sammanblandar han rökningsmaterialerna och tillåser dörren efter

sig samt ringer för att påkalla vindbryggans upphissande och tillåsning.

Lotsarna kastades i sjön

Kontrollen var tydligen noggrann, vilket även gällde den yttre bevakningen. som sköttes av kronans fartyg, av vilka ett var placerat mellan Skagen och svenska kusten, ett vid Koster och ännu ett vid Vinga. Ett batteri om tolv sexpundiga kanoner svarade för ordningen i hamnen. Behandlingen av såväl patienter som andra var inte alltid av mildaste slag. Lotsarna ombord på misstänkta fartyg kastades helt enkelt i sjön, drogs upp igen och ansågs därefter smittofria. Enligt 1807 års karantänsreglemente skulle transporten av den sjuke ske på följande sätt:

" ... skola håren tätt vid huvudet avklippas samt huvud och ansikte tvättas i ättika eller havsvatten, innan han liggande i sin koj nedsläppes uti båten, som sedan lägger till uti öppningen under sjukhuset, varefter han med hissmachin ur båten upphissas uti badrummet och där, utan att med händerna vidröras, nedsänkes med koj och kläder uti badkaret; under badningen lossas, med krok och skärande verktyg kläderna från kroppen, så att den sjuke kan därutur upptagas, torkas och gnidas med ättika samt vidare förflyttas till det för honom utsedda sjukrummet".

Begravningsbestämmelserna var även de omständliga. De döda skulle på en särskild båt forslas utom hamnen, "varest liket med tillräcklig vidfäst tyngd på ett av Militär-Chefen anvisat ställe i havet nedsänke", varvid personalen i en bogserande båt med minst fem famnars tross skulle hålla sig ovan vinden, d v s "I lovart för liket"

"Singoalla" skrevs på Käsö krog

Ja, så gick det till på Käsö förr i världen. I dag händer föga, ty den gamla sjukhusstaden sover sin Törnrosasömn. Av förfallet märks dock intet, ty kronans folk, d v s KA 4 i Göteborg har med stor pietet vårdat sig om underhållet av de sällsynt vackra byggnaderna. Synd

bara att dessa väggar ej kan tala, ty då skulle de säkert hart åtskilligt att förtälja om den myndige majoren Jacob Forsells regemente, men även om annat känt folk, om postmannen Olof Ericsson (född 1774 och död 1818), fader till de namnkunniga bröderna John och Nils, vilken ligger begravnen pi denna ö.

Och kanske hade vi även fått höra talas om Viktor Rydberg, under en tid informator åt karantänsmästarens barn, då han mellan plugg och förhör även ägnade sig åt författarskap, som enligt traditionen var förlagt till Känsö krog, där åtminstone romanen Singoalla kom till. De tragedier, som utspelades i "Parloirens" inre, där de pestsmittade och andra sjuka fick träffa sina anhöriga, dock skilda åt genom galler och en vägg av stickande tjärrök. hade väl även de haft ett visst intresse för senare tiders barn.

En försummad kyrkogård

Floran på Känsö skiljer sig från det karga grannskapet. Här finns rara örter, och här har lövskogen vuxit sig vild till en djungel, antagligen utan motsvarighet här i landet. Det var Jacob Forsell, som lät plantera träd och buskar, vars växtkraft dessvärre numera inkräktat även på öns vackra kyrkogård, som råkat i svårt förfall. Skulden härtill är inte Kronans men väl vederbörande sockenpampars inom Styrösö, dit Känsö hör. Missförhållandet borde nog snarast rättas till, ty om så ej sker har snart buskar och träd helt erövrat de bortgångnas sista viloplats på denna kulturens svenska utpost i tid och rum. Kanske har domkapitlet i Göteborg möjlighet att ingripa.

Pestens svarta duk och den gula koleraflaggan. som förr så ofta hissats på Känsö har numera hamnat på museum. Men även Känsö karantän är ett kulturminne, som tarvar vård och tillsyn.

Kess.